

Elżbieta Grzybowska

Szwajcaria – Włochy. Z bibliotekarskich podróży

Zagraniczne wyjazdy naukowo-edukacyjne, zainicjowane w 2000 r. przez Akademickie Koło Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Lublinie, mają już swoją tradycję w środowisku bibliotekarskim¹. Zwiedzanie bibliotek naukowych, wymiana poglądów i doświadczeń zawodowych oraz porównywanie osiągnięć bibliotekarstwa polskiego z osiągnięciami w innych krajach europejskich stanowią istotny element samokształcenia i dokształcania permanentnego bibliotekarzy.

W dniach 8-17 IX 2006 r. grupa lubelskich bibliotekarzy (w której znaleźli się reprezentanci bibliotek szkół wyższych: UMCS, KUL, AR i PL, a także Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego, Miejskiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego i Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. KEN w Lublinie) udała się w kolejną podróż, tym razem do Szwajcarii i Włoch trasą: Rapperswil-Zurych-Mediolan-Florencja-Rzym-Asyż-Padwa-Wenecja.

Celem wyjazdu było zwiedzanie i zapoznanie się z działalnością trzech bibliotek: Biblioteki Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Narodowej Centralnej Biblioteki w Rzymie i Apostolskiej Biblioteki Watykańskiej. Program naukowo-edukacyjny przygotowała Dyrekcja Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. Grupę pilotował, po raz kolejny, jak zawsze profesjonalnie, dr Jerzy Żywicki z Wydziału Artystycznego UMCS. Realizacją programu turystycznego i organizacją wyjazdu zajęło się Biuro Turystyki "ASTUR" z Lublina.

Biblioteka Muzeum Polskiego w Rapperswilu

Rapperswil - pierwszy etap naszej podróży - to niewielkie miasteczko w północno-wschodniej Szwajcarii, położone nad brzegiem Jeziora Zuryskiego u podnóża Alp Glarneńskich, ze średniowiecznym zamkiem, związanym od 1870 r. z dziejami emigracji polskiej.

W sobotnie popołudnie (9 IX) pierwsze swe kroki skierowaliśmy na staromiejski rynek, gdzie w zabytkowej kamienicy "Burghof" - siedzibie Polskiej Fundacji Kulturalnej "Libertas" w Szwajcarii² - niewielkie pomieszczenia zajmują Biblioteka i Archiwum Muzeum Polskiego. Tutaj przyjęła nas osobiście Anna Buchmann, dyrektor Muzeum Polskiego, która w krótkim wykładzie przybliżyła nam dzieje rapperswilskich zbiorów bibliotecznych i archiwalnych oraz kierunki działalności obu placówek (bibliotecznej i muzealnej)³. Mówiła też o problemach, z jakimi się borykają: lokalowych, kadrowych, a zwłaszcza finansowych, mimo wsparcia ze strony polsko-szwajcarskiego Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Polskiego w Rapperswilu⁴ i Polskiej Fundacji Kulturalnej "Libertas".

¹ M. Butkiewicz, E. Grzybowska. *Naukowe wycieczki zagraniczne Akademickiego Koła SBP w Lublinie*. "Bibliotekarz Lubelski" R. 44 (2001) s. 61-68.

² Założona w 1978 r.

³ Zob. St. Skrobotan. *Muzeum Polskie i Biblioteka Muzeum Polskiego w Rapperswilu*. "Bibliotekarz" R. 72 (2005) nr 4 s. 19-20; witryna internetowa Muzeum Polskiego w Rapperswilu <http://www.muzeum-polskie>

⁴ Założone w 1954 r.

Biblioteka składa się: z niewielkiego pokoju, który pełni jednocześnie funkcję czytelni i warsztatu pracy; trzech pokoiów ze stałą ekspozycją (m. in. ze zbiorami Jadwigi i Jana Nowak-Jeziorańskich) oraz magazynu książek. Zarówno Biblioteka, jak i Muzeum nie mają etatowych pracowników. Cały personel to wolontariusze, mieszkający w Szwajcarii oraz specjaliści dojeżdżający z Polski.

Obecna Biblioteka Muzeum Polskiego w Rapperswilu, otwarta dla publiczności w 1987 r., kontynuuje misję wielkiej swojej poprzedniczki - Biblioteki Rapperswilskiej, funkcjonującej w latach 1871-1927 przy Muzeum Narodowym Polskim oraz Biblioteki Muzeum Polski Współczesnej (1936-1951).

W swoich zasobach Biblioteka posiada cenne starodruki, ryciny i stare mapy⁵ oraz pokaźny zbiór wydawnictw drugiego obiegu. Od 1995 r. gromadzi głównie literaturę warsztatową dla muzealników oraz badaczy historii i kultury polskiej, wydawnictwa i periodyki emigracyjne, polonica szwajcarskie, dzieła biograficzne i encyklopedyczne, klasykę literatury polskiej i jej tłumaczenia na języki obce, a także literaturę na temat II wojny światowej i okresu powojennego. Wielkość zbiorów bibliotecznych szacuje się na ok. 20 000 wol. Nabytki biblioteczne to wyłącznie dary od twórców i wydawców oraz instytucji z Polski i zagranicy, a także innych ofiarodawców. Archiwum natomiast przechowuje dokumenty, dotyczące dziejów Polaków w Szwajcarii, a także spuścizny osobiste Polaków żyjących po II wojnie światowej na emigracji.

Biblioteka nie tylko wspomaga działalność placówki muzealnej, ale odgrywa też (obok niej) ważną rolę, jako ośrodek propagujący w Szwajcarii wiedzę o Polsce i jej kulturze, m.in. poprzez organizowanie czasowych okolicznościowych wystaw cennych książek, map, grafiki i dokumentów rękopiśmiennych, a także portretów, rzeźb, ubiorów i przedmiotów codziennego użytku sławnych Polaków.

Utrzymuje kontakty z wieloma instytucjami kultury w Polsce, m.in. z Biblioteką Narodową i Instytutem Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego w zakresie komputerowego opracowywania zbiorów. Efektem tej współpracy jest skatalogowanie ponad 60 % księgozbioru, a katalogowa baza książek jest dostępna w witrynie internetowej Biblioteki (<http://www.muzeum-polskie.org/biblioteka/>).

Miłym akcentem zakończenia naszej wizyty w Bibliotece Muzeum Polskiego w Rapperswilu było przekazanie darów, wśród których były wydawnictwa informacyjne o dwóch lubelskich uniwersytetach oraz publikacje Wydawnictwa UMCS. Cennymi darami okazały się albumy o Lublinie i Lubelszczyźnie, bo w zbiorach Biblioteki brakuje zwłaszcza pozycji o Polsce południowo-wschodniej. Zainteresowanie Polską, jej zabytkami i walorami turystyczno-rekreacyjnymi zarówno wśród obcokrajowców, jak i Polonusów jest ogromne.

Następnie udaliśmy na zamek Rapperswilski. Obecna stała ekspozycja Muzeum Polskiego⁶ powstała w 1990 r. we współpracy z instytucjami krajowymi i osobami prywatnymi. Ekspozycje w pomieszczeniach zamkowych zgromadzono tematycznie. Obejrzelśmy kolejno sale poświęcone związkom polsko-szwajcarskim, historii polskiej emigracji na Zachodzie, sylwetkom wielkich Polaków, walce Polaków za wiarę i wolność, a następnie salonik romantyzmu polskiego, salę folkloru polskiego, pokój Stefana Żeromskiego oraz Wielką Salę Rycerską, w której

⁵ Kolekcja 30 starych map dostępna *on-line* pod adresem: http://www.muzeum-polskie.org/biblioteka/kartograf_pl.htm

⁶ Otwarte poñownie w 1975 r. Zob. *Rapperswil : Muzeum Polskie : przewodnik po ekspozycji*. Rapperswil 1994.

Budynek Biblioteki Medycejskiej

Centralna Biblioteka Narodowa w Rzymie

Uczestnicy wyjazdu przed rzymskim Koloseum

Grupa lubelskich bibliotekarzy przed Biblioteką Watykańską

Fot. Elżbieta Grzybowska i uczestnicy wyjazdu

są organizowane konferencje, koncerty i spotkania z wybitnymi osobami. W Sali Polskiej zwróciliśmy szczególną uwagę na starodruki ze zbiorów biblioteki raperswilskiej. Wśród nich zobaczyliśmy: dzieło Mikołaja Kopernika *De revolutionibus orbium coelestium* (Bazylea, 1565); *Kronikę Polską* Marcina Kromera, wydaną w Bazylei w 1555 r.; ilustrowane wydanie pierwszej Biblii w języku polskim Jakuba Wujka z 1599 r. oraz starodruki z kolekcji Romana Umiaostowskiego z Londynu.

Narodowa Centralna Biblioteka im. Wiktora Emanuela II w Rzymie

We Włoszech funkcjonują dwie biblioteki narodowe, mające w swej nazwie określenie "centralna". Jedną – to *Biblioteca Nazionale Centrale di Roma* (BNCR). Drugą jest *Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze* (dawna Biblioteka Magliabechiana), udostępniona publiczności w 1747 r. Obie biblioteki: rzymska i florencka wraz z siedmioma narodowymi bibliotekami regionalnymi (w Mediolanie, Wenecji, Neapolu, Potenzy, Cosenzy, Bari i Turynie) tworzą włoski system bibliotek narodowych, którym zarządza ministerstwo kultury⁷.

Program naszej wizyty w BNCR (13 IX) obejmował wykład, poświęcony historii księżnicy rzymskiej oraz jej statutowym kierunkom działalności i zadaniom; prezentację wybranych unikatów ze zbiorów specjalnych oraz zwiedzanie czytelni specjalistycznych.

Narodowa Centralna Biblioteka w Rzymie, udostępniona publiczności w 1876 r., powstała na bazie księgozbiorów skasowanych klasztorów, z których najcenniejsza jest tzw. *Bibliotheca Major* kolegium jezuickiego. Początkowo BNCR mieściła się w XVI-wiecznym pałacu *Collegium Romanum* w pobliżu Ołtarza Ojczyzny - poprzedniej siedzibie biblioteki jezuickiej. Od 1975 r. Biblioteka Narodowa mieści się w trzech nowoczesnych gmachach ze szkła i aluminium, usytuowanych w rozległym parku z amfiteatrem w historycznym rejonie miasta Castro Pretorio. W czasach rzymskich były tu koszary gwardii cesarskiej. Do 2001 roku trwały jeszcze prace nad rozbudową i przebudową Biblioteki.

Zasoby rzymskiej Biblioteki Narodowej to: ponad 6 mln książek, ok. 2 000 inkunabułów, 8 000 manuskryptów, 80 000 autografów, 25 000 druków XVI-wiecznych, 10 000 starodruków i rycin, 20 000 map, 50 000 tytułów czasopism (w tym 15 000 tytułów czasopism bieżących), 84 000 dysertacji. Biblioteka gromadzi także dokumenty audiowizualne i multimedialne oraz dokumenty życia społecznego. Posiada ponad 100 000 mikrofilmów z rękopisami z całej Italii (od 1989 r. księżnica rzymska pełni funkcję krajowego archiwum rękopisów). Na uwagę zasługują szczególnie: kolekcje orientalne (manuskrypty w języku arabskim, chińskim i japońskim), rękopisy greckie, pojezuickie zbiory kartograficzne (włącznie z globusami geograficznymi i astronomicznymi), kolekcje literatury słowiańskiej oraz wydzielone specjalne kolekcje czasopism (określane w bibliotekach włoskich jako *emeroteca*)⁸.

Z bogatej kolekcji rękopisów i inkunabułów zaprezentowano nam m.in.: manuskrypt z XIV w., poświęcony św. Franciszkowi; inkunabuł, zawierający teksty św. Augustyna (dar zakonu św. Krzyża z Neapolu); zakupiony przez Bibliotekę starodruk z 1526 r., a dotyczący historii Polski oraz pochodzące ze zbiorów jezuickich trzy unikaty: mapę morską, przedstawiającą basen Morza Śródziemne-

⁷. *Biblioteki narodowe Włoch*. W: B. Klukowski. *Księżnice narodowe świata : geneza-zasoby-działalność*. Warszawa 2005 s. 130-136.

⁸. *Biblioteca nazionale centrale di Roma*. Roma 2006.

go (wykonana w Genui w 1564 r.), mapę Krakowa z 2. poł. XVII w. i manuskrypt dotyczący historii jezuitów w Polsce.

Mieliśmy też okazję zobaczyć (po raz pierwszy) książkę w formie skorytu, w której tekst zapisano na kartach z aluminium (bo i takie "książki przyszłości" gromadzi Biblioteka Narodowa w Rzymie).

BNCR oferuje otwarty dostęp do znacznej części księgozbioru (ponad 108 000 metrów półek), zgromadzonego w dziesięciu czytelniach. Użytkownik Biblioteki otrzymuje kartę magnetyczną ze zdjęciem, ważną na 5 lat (nieodpłatnie). Wypożyczenie jest także nieodpłatne (tylko drugi egzemplarz EO pozycji współczesnej).

Do czytelni zbiorów specjalnych (gdzie są udostępniane inkunabuły, ryciny, kolekcje orientalne i kartograficzne) oraz czytelni rękopisów i wyjątkowo cennych rzadkich książek (*libri rari*), a także czytelni włoskiej literatury XX-wiecznej z kolekcją znanego krytyka literackiego Enrico Falqui, obowiązują specjalne przepustki. Zobaczyliśmy również czytelnie: czasopism i gazet, zbiorów muzycznych i multimedialnych oraz czytelnie dziedzinowe z księgozbiorami z zakresu: nauk humanistycznych i filologii klasycznej, nauk prawnych i socjologicznych, historii sztuki i architektury, filmu i sztuki użytkowej oraz techniki i nauk ścisłych. Niewidomi i niedowidzący mają do dyspozycji oddzielną czytelnię, wyposażoną w najnowocześniejszy specjalistyczny sprzęt komputerowy.

Pomieszczenia dla czytelników cechuje duża przestronność i funkcjonalność, a jednocześnie doskonałe połączenie nowoczesności z przeszłością w wystrój sal czytelni – obok metalowych regałów i szaf katalogowych - masywne, duże stoły drewniane, gabloty wystawowe i krzesła z byłej biblioteki jezuickiej, a na ścianach fragmenty mozaikowej posadzki, pochodzące ze stajni rzymskich, wydobyte podczas prac archeologicznych, prowadzonych przed rozpoczęciem budowy siedziby Biblioteki. Rzymska księżnica narodowa jest nowoczesną w pełni skomputeryzowaną biblioteką (elektroniczny system dostarczania materiałów z magazynów do czytelni, katalogi online, internetowy dostęp do wielu baz danych). Od 1990 r. funkcjonuje katalog OPAC i elektroniczna wersja katalogu przedmiotowego, a od 2001 r. – elektroniczne wersje katalogów periodyków. Kontynuowane są tylko katalogi kartkowe map i zbiorów orientalnych.

BNCR współuczestniczy w tworzeniu centralnego katalogu bibliotek włoskich online (*Servizio Bibliotecario Nazionale - SBN*), który jest uzupełniany danymi bibliograficznymi o publikacjach z XVI i XVII w. Bierze też udział w programie "Włoskiej Biblioteki Cyfrowej" (*Biblioteca Digitale Italiana - BDI*), m.in. opracowując normy i zalecenia dotyczące przenoszenia na formę cyfrową zabytków piśmiennictwa, zwłaszcza najstarszych i współczesnych rękopisów. Realizowany pod patronatem Unii Europejskiej program BDI, w którym uczestniczą włoskie biblioteki, archiwa i muzea, w pierwszym etapie obejmuje digitalizację katalogów tych instytucji, w drugim - cyfrową archiwizację rękopisów i druków muzycznych. Informacje o BNCR i katalogi komputerowe są dostępne w sieci Internet pod adresem: <http://www.bnrcr.librari.beniculturali.it>

Apostolska Biblioteka Watykańska

Wizyta w jednej z najświetniejszych bibliotek świata - Bibliotece Watykańskiej (BW) to marzenie niejednego bibliotekarza. Nasze się spełniło - w czwartek, 14 IX 2006 r.

Bibliotekarzy z Lublina przywitał kierownik działu informacji bibliograficznej Raffaele Farina, który w krótkim wykładzie przedstawił dzieje zbiorów wa-

tykańskich, aktualną działalność i zadania Biblioteki oraz nowe wyzwania, przed którymi staje.

Warto przypomnieć, że najstarszą biblioteką papieską była gromadzona przy archiwum na Lateranie tzw. Biblioteka Laterańska (V w.), ale za założyciela dzisiejszej *Biblioteca Apostolica Vaticana* jest uważany papież Mikołaj V, który umieścił ją w Pałacu Watykańskim. Nowa biblioteka miała gromadzić dzieła ze wszystkich dziedzin wiedzy i udostępniać je na szerszą skalę (*dla wygody uczonych mężów*). Wcześniej archiwalne i biblioteczne zbiory Watykanu były dostępne tylko zwierzchnikom Kościoła. Postanowienia te, jak na połowę XV w., były bardzo nowoczesne. W 1475 r. przeprowadzono reorganizację Biblioteki (podzielono ją na 4 oddziały: wspólny, łacińsko-grecki, tajny i papieski).

Otoczona opieką kolejnych papieży przechodziła modernizacje techniczne, wzbogacała się o nowe nabytki (głównie w drodze darów) i nowe pomieszczenia biblioteczne. Za pontyfikatu Jana Pawła II Biblioteka otrzymała nowy, podziemny magazyn na manuskrypty oraz nowy kompleks budowlany dla działów: gromadzenia i katalogowania⁹.

BW, będąc biblioteką uniwersalną, gromadzi dokumenty rękopiśmienne i druki współczesne z różnych dziedzin wiedzy w wielu językach świata, ale jej specjalizacją jest historia Kościoła oraz nauki teologiczne i prawne.

Biblioteka jest w posiadaniu ok. 1 mln książek drukowanych, 100 000 rycin i map, największej na świecie kolekcji numizmatów (ok. 400 000), tysięcy pergaminów i inkunabułów oraz przedmiotów użytkowych. W swoich podziemnych magazynach BW przechowuje największy (po bibliotekach narodowych w Paryżu i Londynie) zbiór rękopisów (ponad 70 000 manuskryptów i ok. 100 000 oddzielnych autografów). Unikatowa na skalę światową kolekcja manuskryptów obejmuje tzw. zbiory *Vaticani*, zwane inaczej otwartymi (dołączane są nowe egzemplarze) i zbiory "zamknięte", czyli prywatne kolekcje przejęte przez BW lub подарowane przez kolekcjonerów czy ich spadkobierców. Wśród rękopisów są bezcenne dzieła, m.in. egipskie papiirusy, rękopisy Homera, Cyserona, Wergiliusza i Dantego, autografy Tomasza z Akwinu, Petrarcki i Michała Anioła oraz cenne spuścizny królowej szwedzkiej Krystyny, Borghesów, Barberinich i Rossich.

W zbiorach BW można znaleźć też wiele poloniców, m.in. krakowski kodeks rękopiśmienny z 1521-1526 autorstwa Macieja z Jawornik¹⁰, rękopis Piotra Comestora¹¹ i mapę Polski *Loggia della Cosmografia*¹².

BW prowadzi usługi na rzecz instytucji kościelnych i środowisk naukowych. Udostępnianie zbiorów jest odpłatne (kosztuje na tyle dużo, że trzeba mieć bogatego sponsora). Dziennie odwiedza Bibliotekę około 120 czytelników (obowiązuje karta magnetyczna ze zdjęciem i list polecający). Dokumentów w oryginalnej formie nie udostępnia się (tylko w bardzo rzadkich przypadkach). Użytkownik otrzymuje natomiast faksymile danego dzieła.

Mieliśmy okazję zobaczyć faksymilia dzieł rękopiśmiennych, w tym kodeksu rękopiśmiennego z 1405 r. (z opactwa na Monte Casino), opisującego życie św. Benedykta oraz rękopisu z III w. przed Chrystusem, dotyczącego botaniki roślin. Nasza włoska koleżanka po fachu (dopiero od dwudziestu lat w BW mogą pracować jako bibliotekarze również kobiety) zaprezentowała nam stare ryciny i mapy, a także kopie rycin, informujące o historii budowy Bazyliki św. Piotra,

¹¹ *O rękopisie Piotra Comestora czyli o niedoszłym poloniku*. W: J. St. Pasierb. *Polonica artystyczne w zbiorach watykańskich*. Warszawa 2002 s. 72-75.

¹² *O mapie Polski "Loggia della Cosmografia"*. Tamże s. 82-97.

a przygotowane na wystawę z okazji roku jubileuszowego (otwarcie wystawy - 3 X 2006 r.).

Obecne zadania, stojące przed Biblioteką Watykańską, to zapewnienie lepszego dostępu do intelektualnej spuścizny pokoleń dla środowisk naukowych na całym świecie poprzez tworzenie katalogów online oraz cyfrowych reprodukcji dokumentów.

Na stronie internetowej BW¹³ dostępne są już trzy katalogi online: katalog książek i czasopism, katalog monet i medali oraz katalog rycin. Kartkowy katalog rękopisów jest kontynuowany, ale rozpoczęto już prace nad tworzeniem opisów manuskryptów w formacie XML. BW bierze też udział w międzynarodowych projektach w zakresie ujednoczenia zasad opisu manuskryptów na nośnikach elektronicznych.

Program naukowo-edukacyjny naszej wyprawy przewidywał również wizytę w Bibliotece Medycejskiej *Laurenziana* we Florencji. Nie doszła ona jednak do skutku, ponieważ okazało się, że są prowadzone kompleksowe prace renowacyjne zabytkowych wnętrz Biblioteki. Usytuowany tuż przy klasztorze *San Lorenzo*, gmach Biblioteki, został wybudowany w latach 1524-1534 na zamówienie papieża Klemensa VII dla bogatych zbiorów manuskryptów, gromadzonych przez ponad sto lat przez Medyceuszy. Autorem projektu był Michelangelo Buonarroti. Z wewnętrznego krużgankowego wirydarza mogliśmy tylko podziwiać przepiękne witrażowe okna Biblioteki z herbem Medyceuszków.

Do Lublina powróciliśmy bogatsi o nowe doświadczenia zawodowe i niezapomniane wrażenia, jakie wywarły na nas malownicze krajobrazy szwajcarskich Alp i słoneczna Italia.

¹³ <http://www.vatican.library.vatlib.it>